

V.

A' MÚFORDÍTÁS' ELVEIRŐL.

A' KISFALUDY-TÁRSASÁGBAN OCT. 30. ÉS DEC. 2. 1843

ELŐADTA!

D. SCHEDEL FERENCZ^{*)}.

URAK! Van egy neme a' műfordításnak, melly a' leg-
újabb idő' találmánya, különösen a' németek által gya-

^{*)} Ezen előadás külön is megjelent (Budán, 1843-ban) illy előszóval : „Az itt következő irat a' Kisfaludy-Társaságnak f. évi oct. xxx. és dec. ii. tartott üléseiben adatott elő, 's azokban élénk vitatkozások' tárgya lett. Én határozatot, vagyis a' többség' vélemény-nyilatkozatát kértem; mire azon kívánság jelentkezvén, tenné meg az előadás elébb a' kört helybeli tagjainknál; én, nehogy a' dolog felettébb elhaladjon, 's másfelül vidéki tagjaink', sőt nem tagok' nézetei is tudomásra jöjenek, engedelmet kértem és nyertem az értekezésnek kézirat helyett kinyomatására. Így részint elküldés, részint, kikkel viszonyban állani szerencsém nincsen, könyvkereskedés' útján, eljuthat a' dolog mind azokhoz kiket érdekel, azon kérésemmel: mélt-

koroltatik; melly azt tévé feladásaul: másolatot adni, mielőképét minden szépségeivel és hiányaival, minden sajátosságaival tükrözteti vissza, habár ezek esetékesek

tóztatnának véleményeiket e' tárgyban, bőven vagy röviden, mint azt elfoglaltság, kedv és alkalom engedik, de minél előbb, a' Kisfaludy-Társaság' érdemes titoknokához, Erdélyi János urhoz, juttatni.

Alárendelt érdekűnek látszik a' kérdés első szemre; de felvevén azt, melly fontos, nyelvre és a' nemzet' műveltségére, melly hatásos részét tesz a' műfordítások minden újabb irodalomnak; felvevén, hogy a' költészet és műveltség' e' nevezetes factorai mind a' kettőnek nagy kárára mennyire elhagyattak az újabb időkben, 's pedig az elsőnek nem csak külső belterjét nézve is; észrevevén azt, hogy jelesek, kik önkeblökben is istent viselnek, alkalmasint a' köztünk tekintetre kapott német fordítási tan' békői által rezentettek vissza a' munka' e' nemétől: a' kérdés' jelentessége érezhető leszen; 's ha sikerülhet a' hozzáértők' nyilatkozásai által a' grammaticusi zsarnokló szempont' helyébe a' szabadabb művészt és nemzetit jogaiba igtatni, a' kérdés' illy értelmű feloldásától méltán várhatunk gyümölcsöző eredményeket.

Így tekintvén részemről e' tárgyat, azon kérelemmel nyújtom már most által e' lapokat a' széptan' barátinak, hogy azokat figyelmökre, átgondolásra, az értekezőt pedig észrevételeik' papirosra tételére méltassák. A' Kisfaludy-Társaság e' tudományos vitatkozást 's annak eredményeit kész leszen Évlapjaiban köz tudomásra hozni. — Az ennek következtében beküldött vélemények alább, az értekezés' végén, találhatók.

's a' nyelvet és külső formát érdeklők is. Illy másolat-tól aztán nem *ollyas*, hanem *ugyanazon* hatást várják az olvasóra, mellyet az eredeti gerjeszt, mellynek az nem annyira helyettese, mint leöntete, lenyomata akar lenni, mint valamelly képszoboré vagy festményé. Miután e' fordításmódot Voss a' maga classicusaiban és Shakespearjében létesíteni igyekezett inkább, mint valóssággal létesítette, 's Goethe azt a' műfordítás' harmadik 's legfőbb fejlődési fokának ismerte el 's ajánlotta, a' nélkül hogy maga is követné; nálunk is védeket 's követőket lelt Kazinczyban, Kölcseyben, védeket Bajzában 's egykor enmagamban is; mi azonban nem tartóztat most, midőn a' kérdés' behatóbb szorgalmazása 's különmemű műfordítások' bíráló elmével tett vizsgálása után egészen más meggyőződéselem keletkezett, máskép nyilatkoznom, sőt a' tisztelt társaság' tagjait ítéleteik' előadására 's a' tárgynak megvitatására felkérnem.

Az első kérdés itt kétségkívül ez : *kinek fordítunk, és mi célból fordítunk?* Nem tagadhatni, hogy minden szellemi feladás' szerencsés megoldása, marcsak mint ilyen, t. i. mint valamelly nehézségekkel vívó lelki munkásság' szerencsés sikere, bizonyos nemét gerjeszti a' gyönyörűségnek; 's illy módon 's illy értelemben valamelly műfordítás is, minél több akadályok' leküzdésével járt, ha bizonyos pontig győzödelmesen vitt meg, annál nagyobb gyönyörűséget gerjeszt. De kérdem, tiszta *aesthetikai* gyönyör-e ez, *aesthetikai* élv-e ez? Az életveszélyeztető kötél-tánczos' bármelly merész és szerencsés bukfenczei, bár csodálatra bírhat-

nak is, nem kénytelenek-e az aesthetikai érzéket tekintve a' menuet' könnyü de kecses lejtései mellett hátrálni?

Tehát minden esetre alárendelt élv az, melyet a' fordítási nehézségek' meggyőzésének szemlélése szül, és csak arra nézve létezik, ki a' fordítást eredetiével összevetheti, ki jelességét összehasonlító bírálat által határozhatja meg; minélfogva azon gyönyörűség is, melyet az illy műfordítás benne szül, *criticai természetű inkább mint aesthetikai, az ítélőtehetséggel felfogható inkább mint a' szépérzék által, 's mint ilyen közvetett inkább mint közvetlen.* Már pedig feltehetni-e mikép valaki illy súlyos munkában azért fáraszsza erőit, hogy az eredetivel megbarátkozott criticus' tapsolásait víja ki? 'S criticusoknak dolgozunk-e, nem a' mívelt közönségnek; a' philologus' mérlegében akarunk-e inkább teljes mértékűeknek taláztatni, vagy az olvasó' szépérzését megíhletni? Nem, a' *műfordítás' célja valamelly ieles eredetinek szépségeit azok előtt kitárni, kik ahhoz a' nyelv' nem-ismerése miatt nem férnek, 's kikben fordításunkkal, minden sikeres küzdelmek' méltatásától függetlenül, nem ráviteles hanem általános, nem criticai hanem tiszta-aesthetikai gyönyört kívánunk támasztani.* És csak illy irányban fejthet ki a' lélek olly szabad munkásságot, melly nélkül szépmű nem létesíthető.

Mihelyt tehát megengedjük, hogy a' műfordítások az eredetit nem élvezhető közönségnek készülnek inkább, mint a' tudósoknak, grammaticusoknak, bírálók-nak; — mihelyt a' fordításnak célja nem munkával já-

ró nehézségek' leküzdésével a' bíráló ész' követeléseinek való elégtételben, hanem a' lélek' szabad munkássága által előállított szépműnek a' fogékony olvasóra tisztán maga által hatásában határoztatik : ama' másoló fordításmódot Goethével érdemleg legfelsőbbnek, 's annak, melly felé minden irodalomnak törekedni kell, elismernem nem lehet.

Mellőzve itt a' *sorközi* (interlinearis), tehát tisztán grammaticusi, nem aesthetikai, nem műfordítást, én is három nemét állítom fel ennek, mellyeket *anyagű*, *alakhű* és *szoros* fordítások' nevével gondolok jellemezhetni : mellesleg csak azt jegyezvén meg ez úttal, hogy az *utolsó*, mint *puszta neve* is sejteti, *határvonalán* áll már a' műfordításnak, 's rajta, elve' természeténél fogva is, igen könnyen átbillenhet.

I.

Az *első*, az *anyagű* műfordítás a' (külső) alak' mellőzésével, tehát *kötetlen* vagyis *folyó beszéd*ben adja *lehetőleg híven* vissza az eredetinek *anyagát*, tartalmát. Itt inkább azt keressük : *mit* ad az eredeti, mint azt : *mikép* adja ? 's ugyan ezért *anyagi*, *tartalmi* tekintetben leghívebb, legteljesebb lehet. E' fordításnem' elve tehát így fog hangzani :

„*A' lehetségig híven* visszaadni a' dolgot *lényeges és esetékes minden részeiben*, képeivel és saját kifejezésével ; a' formát a' mennyiben, *általán szükséges* 's nem az eredetinek nyelve, kora 's a' szerző' egyedisége által feltételezett.“

Az illy fordítás tehát egyfelül tanulságosb lehet, mert a' fordító, meg nem köttetve a' külső alak' nehézségei által, anyagilag *mindent visszaadhat*, miben nyelve által meg nem szorítatik; másfelül *népszerű* is, mert a' költői külalak által nem nyűgözve, a' hűséggel könnyüséget 's világosságot köthet össze; de végre valódi műfordítás és így *szépmű* is leszen, mert a' sorközi fordítás' kívánalmaitól menten, az eredetinek tartalmát hűség mellett is szép (prosai) alakban adhatja vissza, melly jellemző 's hangidomos (rhythmicus) lejtésével bizonyos fokig költői formát ölt.

Igazságtalan tehát, ki a' kötött alakban készült költői művek' *kötetlen* fordításait, mint az nálunk divattá lett, fél vállról nézi. Az tartalmilag hívebb leszen a' kötött fordításnál, 's ezen kívül a' szép tartalmat szép alakban adván : a' mennyiben egyfelül a' külső alak' dolgában még is elmaradand eredetiétől, annál inkább közelítend ahhoz másfelül tartalmilag; 's így mind eleget teend annak ki az eredetit tárgyilag akarja ismerni, mind a' kisebb készületű olvasóra nézve a' művet hozzáférhetőbbé teendi. Ez osztályába a' fordításoknak tartoznak némileg *) számos kötetlen fordításai régi classicusoknak a' francziáknál, mellyek azoknak helyes *értésére* csakugyan többet tettek valamennyi kötötteknél; ide tartoznak a' németeknél Zauper' Homerja, az erfurti Sophocles stb; ide nálunk, természetesen koruk'

*) 'Némileg' csak, mert a' műfordításokról nézetek elméletben is ingadozók még, 's gyakorlatban, a' fordítók' külön egyediségénél fogva, még inkább.

mérfoka szerint méltatandólag, Bessenyei Sándortól Az elvesztett Paradicsom, Péczely Józseftől Young' Éjszakái, Kazinczytól A' szent hajdan' gyöngyei, 's legújabbban Kis Jánostól Ovid' Elváltóságai: mindannyi becses mű, mindenek felett képesek a' külföld' remekeinek beútat szerezni közönségünkhez, azoknak értését könnyíteni, 's az izlést művészibb alakú művek' befogadására előkészíteni, mit ama' régiebbek eszközlöttek is, az újabbak reménylhetni hogy fogják. Avagy az 'Elváltóságok', a' romai költészet' egyik legszebb gyöngye, válhatnék-e más formában olly köz birtokává nemzeti irodalmunknak, mint ebben? nem olvastatja-e magát philosophus-poetánk' szép prosájában mint a' legszebb tündérregény, 's tartalmilag a' classicus népek' hitregéi' ismeretének közlése eshetnék-e más munka által 's más alakban könnyebben és kellemesben?

Ha a' kötetlen műfordítás, az anyagi hűségtől eltérve, nem annyira a' költőt tartja szem előtt 's annak művét, mint inkább ennek hatását, 's azért kihagyásokat, toldásokat, változtatásokat enged magának: munkája *szabad fordítás* leszen; sőt minél több e' szabadság mellyet vön, annál inkább közelít az *utánezathoz*, melly annál fogva már, hogy a' hűség' tartozását magá lerázta, más, és pedig általános széptani törvények alá esik.

II.

De ha pártolom is a' költői művek' kötetlen fordításait, nem ohajtom, hogy irodalmunk azoknál megál-

lapodjék, hogy azok magok foglalják el a' mezőt; sőt elismerem hogy a' kötött alakú költői művek' kötött fordításai, ha szabad *szépművek'* fokára emelkedtek, felsőbb rangot foglalnak el. De éppen azért, hogy *szépművek* lehessenek, a' költői szellem' szabad működése által kell előhozatniok. Ezt röviden előre bocsátva, az alakhú költői fordítás' elve így fog hangzani :

„*A' lehetőségig híven visszaadni a' dolgot minden lényeges részeiben, képeivel és saját kifejezésével; a' formát miképen az, különleg szükséges, de nem miképen az az eredetinek nyelve, kora 's a' szerző' egyedisége által feltételeztetett.*“

Illy fordításban tehát a' költői tehetség szabadabban munkálódik; az eszmét, a' szerkezetet, az egésznek jellemét megváltoztatnia nem szabad, de szókhöz, kifejezésekhez, valamint egyes képekhez is tapadni nem fog, ha az eredetinek minél *szebben* visszaadásában gátnának, hanem *azon* szabadsággal fog ezekre nézve bánni, mellyel az eredetinek írója fogott volna körülbelül, ha a' fordító' nyelvén alkotja művét. Tehát *tevőleg* : az eredeti művet visszaadni belső és külső lényegében, *tagadólag* : semmit be nem hozni, mi e' lényeggel öszhangzásban nincsen. Minél inkább távozik a' fordító e' szabálytól, annál inkább fog műve is az *utánzathoz* közelíteni, melly szinte igen becses, sőt maradandó becsű lehet, de általánosb becsmértékhez fog méretni, függetlenhez az eredetitől melly előtte lebegett, melly szerint tehát a' tárgy' elrendezése, a' jellemzés's az egész felruházás csak felsőbb költői czélok ál-

tal határoztatik : holott a' fordításban, bár szabad és költői legyen is, az eredetit szemből veszteni nem szabad.

Az illy fordítás nem lesz eredetiéhez mindig olly hű mint az első rendbeli, melyet anyaghűnek neveztem : de viszont az alakra nézve, a' mennyiben kötött nyelven készült, egészben inkább közelítend hozzá, 's a' mennyiben a' dolog körül szabadabban mozog, nagyobb szépséget állíthatand elő, 's költőibb lehet. *Hatása* tehát az, melly bármelley eredeti költői műé, 's a' maga irodalmához olly viszonyban álland, millyenben az eredeti a' magáéhoz. Illy költői alakhű fordítások a' francziákéi, de kik a' szabadság' vonalán túl menve gyakran paraphrasisokat adnak; sőt formára nézve is az eredetinek jellemétől 's hangjától néha elesnek : de végre nem a' franczia nemzeti szellem' következése-e ez is, melly minden idegent eltaszít vagy megemészt, 's eképen franczia állásponttól nem felelnek-e meg céljoknak azon bár paraphrasticus, de szép, de *franczia* művek? 's hogy megfelelnek, nem épen az mutatja-e miszerint a' franczia nemzet és irodalom' olly törvényes szülötteivé lettek, mint eredeti műveik? Az nem lehet — 's azért nem fog sikerülni senkinek — hogy minden népek' művészete egy kalap alá vonassék : sőt csak azon művészet fog magasb fokra kifejlteni, 's lehető legnagyobb hatást gyakorolni, melly a' népiből és nemzetiből sarjad elé. Illyenek a' franczia műfordítások, 's ez közvetíti azoknak roppant hatását. — Más neme a' fordításoknak nyert kedvességet a' németeknél, mert e' nemzet földirati 's polgárzati helyzete által

régen felvevője lett minden idegen elemeknek, fogékonysága nem olly kirekesztő, mint a' francziáké, 's azért szabadon fejlett nyelvével nem csak meg bírta azokat bizonyos fokig saját színeiben tartani, hanem méltatni és élvezni is. Azért Németországban mindig lesz közönségök olly áttételeknek, millyenek legújabb shakespearai és calderoni fordításaik, 's Voss' Homérje és Virgíljje mindig lelend kedvelőket, de nem nyerte volna-e a' pálmát előlük el Schiller' Aeneise, ha elkészül, nagy kérdés. Igen, a' németek büszkék hogy fordításokat adhatnak (vagy igazabban szólva kísérthetnek meg) mellyeket a' harmadik osztályba állít, de Wieland' Horatiusát többen olvassák es fogják olvasni mindenha.

Nekünk is költői művek' áttételénél, nem ignorálva más nemzetek' tetteit, de meg nem feledkezve miképen minden szépműnek a' nemzeti szellem' behatása alatt kell támadnia, hogy a' nemzethez szólhasson, mindenek előtt saját nemzeti szempontból kell indulnunk — 's annyival inkább, mert a' magyar saját eredet, egész természete, 's a' nyelv által egy magába zárt, külső olvasztó befolyásokra csodálatos erővel visszaható nemzetiséggel bír, melly, valamint a' köz életben, úgy a' művészet- és irodalomban is minden cosmopolitismust kirekeszt. A' mi tehát a' németeknél jó lehet, ugyan azon okból, mellynél fogva náluk jó, nálunk nem az; sőt nálunk épen az ellenkezőt tapasztalni, kik e' részben a' nemzeties francziákhoz mindig közelebb állandunk. E' meggyőződés nélkül, valamint egyéb irodalmi dolgokban, úgy műfordításinkkal is, képesek le-

szünk ugyan tudós bírálók' helyeslését megnyerni, de a' nemzet által olvastatni, 's így a' nemzetre hatni, nem.

E' saját nemzeti szempont azt kívánandja, hogy először — a' dolog' alpháján kezdem — eredetieket *válaszszunk*, mellyek nemzetünk' fogékonysági körén 's jelen miveltségünk' fokán túl nem fekszenek, különben a' nyelv' gazdagítására, a' nyelvformák' kiképzésére fognak ugyan hatni, de nem a' nemzet' szívére, lelkületére, művelésére. E' tételnek nem áll ellent azon más tétel melly szerint az írónak, hogy nemzetét a' művelődés' pályáján előbbre vigye, nem leszállani hozzá, hanem azt magához fölemelnie kell; mert e' fölemelésnek is csak fokoként *lehet* történni, 's hogy történhessék, a' választandó műnek kell hogy oldala legyen, melly által hozzáférhető, 's ekkép a' nemzet' fogékonysága' körét meg nem haladja: a' mit épen állítottam *).

*) Erre nézve igen helyesen jegyzette meg fél századdal ezelőtt *Kármán*: „Nevezetes, nagy és remek munkákat fordítunk nagyobb részént. És ezek által nem érjük el azt a' czélt, mellyet láttatunk és igyekezzünk elérni. Előre felteszem, hogy fordítani csak azokért kell, a' kik az eredeti nyelvet nem értik, mert bizonyos az, hogy a' ki a' forrásból meríthet, nem merít a' folyamatból. Már pedig az illyekre nézve az illy munkáknak nem sok haszna van.“ . . . „Minden írónak van maga világa, maga athmosphaerája, a' mellyben él, és a' mellyből ír, van maga publicuma, a' mellynek ír . . . Nem akarom én azt mondani, hogy valamely írót nem lehet jónak mondani Magyarorszában, a' ki Angliában írt. De igaz az, hogy ott a' hol

És így, másodszor, a' *kidolgozásnak* is szinte a' nemzetnél meglevő előzményeken kell alapúlni; azaz műfordítónak, hogy a' lehető legnagyobb hatást hozhassa elő, az idegenszerűt csak annyiban kell kifejezni igyekeznie, mennyiben az egyfelül *jellemző* 's másfelül *nemzetének fogékonysági körén túl nincsen* : különben sem értetni, 's ugyanazért hatni sem fog. Ő az idegen életet, az idegen szellemet, sőt az idegen színt is nem fogja *magyarrá* tenni : ez travestiálás lenne; de a' kifejezés' formája által, mellynek magyarnak kell lenni, hidat fog ez idegen tartományhoz építeni, melylyen a' maga népét átvezethesse. Minthogy azonban minden nemzet' műveltségi foka hullámvonalban hol feljebb száll, hol süllyed, az lesz a' legszerencsésb műfor-

minden allusióit, minden mellékes ideáit, minden szavának élet és savát elértik, kedvesebb, mint a' hol ezt mind nem tudják. Aluszekonyan leteszi az olyan, a' ki ezeket nem tudja, a' legkellemetesebb irót is" . . . „Idegen, esméretlen, járatlan világot talál az olvasó lefordított könyveinkbe. Örök igazság az, hogy nem szereti az ember, a' mi reá nem tartozik, a' mi közelebb illető, a' vonszsa magához“ 'stb. L. a' Nemzeti Könyvtárban *Kármán József Irásait*. Pest, 1843. 4r. 19. l. E' kevés, egyszerű sorokban elég tárgy nyújtatik a' megfontolásra azoknak, kik a' fordítástól azt kívánják, hogy az eredetinek idémeje legyen. Nem elég hogy a' munka ugyanaz legyen, a' közönségnek is ugyanannak kellene lenni. Ismétlem, az a' műfordítás felel meg czéljának, melly *közönségére* nézve ugyanaz, mi az eredeti a' magáéra nézve volt.

ditó, valamint a' legszerencsésb eredeti író is az, ki nemzete' szellemét elvonva, ezt eszmévé emelni, felmagasítani képes, 's ehhez bírja művét idomítani: mert ez aztán nemzete által minden időben éreztetni, értetni fog.

Nem állítom tehát hogy a' műfordítás' e' nemének örökké változhatatlanúl ki van a' nemzet' szellemméréjén jelelve a' foka: sőt ennek emelkedésével emelkedhetik az is, és ha a' nemzet' fogalmi 's így fogékonysági köre is tágul, ha e' mellett nyelve is új foglалásokat teszen, 's e' foglалások átmennek a' nemzet' vérébe: a' szorosb fordításmód' vokasai is szaporodni fognak, de — 's ez erős meggyőződéseim — többséget bármelly nemzetnek költői műveket éldelő részénél nyerni nem fog.

Ez alkalommal emlékezzünk azon példákra, miket Goethe e' második rangfokára hoz fel a' fordításoknak. A' francziákat említi, és Delillet; 's nem mentek-e, kérdem, az ő műfordításaik a' nemzet' szellemkincstárába által úgy, mint valamelly eredeti munka? Wielandot hozza fel továbbá ő is, 's kénytelen megvallani róla, hogy *rendkívüli hatást* gyakorlott „minthogy — ezt veti hozzá — épen az, a' mi neki kellő volt, 's mint ő sajátította azt el 's adta ismét vissza, kortársainak is kellő és éldelhető volt.“ 'S kérdem már most, ha Wieland nem így választ és dolgozik, hat-e annyira? 's kérdem továbbá, nem vitte-e ő a' német nemzet' műveltségét épen ez által előbbre? Vitte, bizonyosan, 's vitte azon „rendkívüli hatás“ által, melly épen nemzete' előzményeihez való simulása által közvetítettett. Nem látjuk-e a' német költői nyelvet, 's a' német nemzet' fogalmi körét 's így műveltségét Wieland után 's bizony egy részt

Wieland által tovább víve? Ne tartsunk tehát attól, hogy e' módjával a' dolgozásnak majd nem emeljük fel hozzánk a' közönséget : sőt épen ezzel fogjuk, mire az említett példa is mutat. 'S melly sorába a' műfordítóknak tartozik Schiller, tartozik Herder, tartozik maga Goethe is? Nem más-e a' Racine' Phaedrása, a' Voltaire' Mahometje, sőt a' „Népek szózatai“ is e' német költőfejedelmeknél, mint az eredetiekben? Igen; 's helyesen mondja ismét Goethe : „Többszörre *lelkes* emberek azok, kik magokat illy munkára meghívottaknak érzik“, olyak t. i. kik annyi szellemi tőkével bírnak, hogy eredetieiket képesek magokba úgy felvenni, szellemileg úgy megemésztetni, hogy azt bizonyos teremtői szabadsággal adhassák vissza; kik képesek valamit hozzá adni, 's ha egyfelül minden eredeti veszt valamit sajátosságából az áttétel által, más részt viszont e' veszteség az áttevő' szellemtárából egyébbel pótoltatik : 's ez egyéb aztán az a' híd, melly bennünket az idegen szép tartományba vezet, 's minek karján magunkat ott is otthonosaknak érezzük.

Ezek után sejteni fogják Kegyetek válaszat azon kérdésre : „Tartozik-e az alakhű műfordítás az eredetinek *versalakját* megtartani?“ — Nem. A' „lelkes“, a' művészetről gondolkodott fordító nem fog péld. drámát hexameterekben adni vissza, mint azt jó emlékezetű Baróti Szabó Dávid tette; hanem felállított elvünk szerint híven vissza fogja adni a' formát „miképen az különleg szükséges“, azaz miképen azt a' mű külön természete kívánja, 's korántsem „miképen az az eredetinek nyelve által volt feltételezve.“ E' szabad-

sággal élnek az angolok és francziák, midőn az eposokat alexandrinekben fordítják; Wieland, Goethe, Schiller, midőn Horáczt, Voltairet és Racinet jambusokban (a' német nyelv' természetéhez szabott jambusokban) fordították, és Schiller, midőn az Aeneist stanczáokban kísérlette meg; ezzel nálunk Kis János, midőn Horáczt' satiráit és epistoláit, az academia által is helyeseltetve, szinte alexandrinekben fordította; 's végre Kazinczy, ki ugyancsak Horáczt' némelly leveleit, a' poetai levélhez illőbb, csendes és egyforma menetelű jambusokban adta vissza.

III.

Miután a' múltkor a' műfordítások' két neméről nyilatkoztam, mellyek elsejét *anyaghiű*, másodikát *alakhiű* névvel jeleltem meg; hátra van szólnom a' harmadikról, mellyet *szorosnak* nevezék, mellyet *rabinak* szeretnék nevezni, mert ennek *elve* :

„A' lehetőségig híven visszaadni a' dolgot *lényeges és esetékes minden részeiben*, képeivel, vonatkozásaival, és sajátos kifejezésével, habár amazok nem szükségesek, 's ezek általán vagy viszonylag nem érthetők, vagy legalább nem szükségesek; a' *formát* hasonlóan szorosan az eredeti szerint, ennek minden szépségei, gyarlóságai 's hibáival, habár az első a' műfordító' nyelvén nem szépségek, 's habár az utóbbiak az eredetiben a' költő' kora, nyelve, egyedisége vagy esetékes okok által feltételezvék is.“

Illy műfordítás aztán Goethe szerint *azonos* az eredetivel; de ugyan az ő vallomása szerint „e' fordításmód eleinte a' legnagyobb ellenzékre talált, mert a' melly fordító szorosán ragaszkodik eredetiéhez, nagyobb kisebb mértékben letesz nemzete' eredetiségéről, 's így ollyasmi támad, mihez a' sokaság' izlésének még csak képeződnie kell.“

Már most, megállapodva egy kissé a' mester' e' helyénél, kérdezem : melly tan érdemli az irodalom és művészet' körében inkább a' pártolást : az-e melly ezt nemzeti irányban kívánja fejtetni, vagy melly nemzetiségét letéteti az íróval, 's *olly valami* — nem idegent ('s azért idegen eredetivel soha nem *azonost*) hanem — *idegenszerűt kíván*, mi az idegen utáni mindenha sikeretlen fáradozása közt olly közepet, jellemtelent, sőt nem igazat állít elő, melly *ignotos fallit*, de az eredetinek beható ismerőjét soha ki nem elégítheti; melly hogy tetszhessék, a' nemzetiségéhez ragaszkodó közönségnek nemzeties saját izléséből elébb ki kell vetkőznie 's így, nemzete' eredetiségének megtagadásával, az idegenhez képeződnie.

Valóban, míg a' sokaságról, a' közönségről, a' nemzetről van szó, 's nem a' grammaticusokról, a' criticusokról, 's a' literatorok' egy részéről : mind addig én más *tant* nem fogok valónak (a' természettel egyezőnek), nem helyesnek termékeiben, 's üdvösnek vég hatásában hinni, mint a' melly a' művészetben is a' nemzet' állása 's izléséből indul, 's a' nemzet' fogékonyságát tartja szem előtt. Nem is várom más *műtől*, hogy a' tudósok' szobáiból a' nemzet' szabad ege alá kihat-

son, mint a' melly e' nemzeti szellem' behatása alatt sugaltatott.

De valamint minden hatásnak, a' visszásnak, a' túlzottnak is, van hasznos következése, habár korlátolt vagy közvetett, úgy van kétségkívül a' rabi fordításnak is. „Melly forgékonyság — mond Goethe — fejtett ki a' németek közt; milly rhetori, rhythmicai 's mértéki hasznok kínálkoznak a' lelkes talentomos ifjunak“ stb. Igen is, és ez az mit mondtam, a' közvetett haszon: a' nyelv' gazdagítása szóokban, szólásokban, fordulatokban 's költői műformákban; talán az eredeti szöveg' értésének könnyebbitésére is; végre az idegen írók' közelebbi ismertetése: de, ne feledjük, a' szépmű mindig *önczel*; a' rabi fordítás pedig a' fő czélnak a' mű' hatásán kívül fekvésénél fogva *eszközzé* leszen, 's illy értelemben nem annyira a' művészet' körébe, mint már annak határvonalába esik, átmenetelt tevéen a' tiszta grammaticusi, a' sorközi, fordításhoz.

Azon kérdésre tehát: milly becset tulajdoníthatni a' szoros fordításoknak, feleletem ez: nyelvmívelő 's íróképző hatásoknál fogva minden nyelv 's irodalomban igen hasznosak; de valamint e' tekintetben ezek által nem pótolthatnak, úgy viszont ezeket is egyáltalában ki nem pótolhatják. Párhuzamba állítva pedig, amannak haszna nagy sőt kitűnő, nyelvet és technicát, emezé a' szellemet tekintve; amaz az írókat képzí, ez a' nemzetet; amaz idegen irodalmakat ismer-tet jobban, emez a' nemzetit emeli inkább és gazdagítja.

Ohajtom tehát, Tek. Társaság! hogy legyenek mindenha olly lelkes, tudós és kitűró költőink, kik izzad-

ságukat némelly világbecsű művek' szoros fordításától ne sajnálják, habár, elesve kitüzött céljoktól mint Voss és Szabó Istvánunk, homértalan Homért adnának is: azonban gazdagítva a' nyelvet és formáit mint Voss, és kibányászva nyelvünk' kincsei' legmélyebb aknáit, 's olly saját szépségeit hozva napfényre mint az Odüsseia' magyar fordítója; de a' világért ne tekintsük fő, vagy épen egyetlen útnak a' műfordítás' tartományában. Az új nemzetek' legjelesb költői közt csak kevesen vannak, kik ne fordítottak volna: így volt nálunk is sokáig; de mióta költészetünk önállóbb menetelt vett, részint eredetiség után törekvésből, de bizonyosan az elméletileg legalább divattá lett szoros fordítás' elvétől is visszarezzenetve, egy pár lyrai, 's legfelebb még néhány drámai művet kivéve, idegen classicus munkát művészi fordításban nem vettünk. Ha szerény nézetem a' Tek. Társaság' többségétől is osztatnék, reménylünk lehetne némi joggal, hogy költőink közt legalább azok, kik költői művek' alkotására szorítkoznak, eredetiek mellett azon órákat, mikben az íhlet nem épen teremőleg veszi körül, örök becsű remekeknek, szellemök' szabadabb működésével, visszaadására, újra teremtésére áldoznák. Ez által költészetünk kétség kívül nem csak gazdagíttatnék, hanem ezen, nagy lelkekkel folytatott szellemi benső társalkodás által meg is termékenyíttetnék, 's irodalmunk nem eredeti *helyett* fordítást, hanem új munkákat, 's így ezekben tiszta nyereséget, egészben pedig tartalmasb haladást, látna.